

Τίτλος: Μάρκος Ο Ερημίτης Και Αββάς Δωρόθεος

Όνοματεπώνυμο: Καραλλίου Κωνσταντίνα

Ιδιότητα: Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Β' Εξαμήνου

Ηλεκτρονική διεύθυνση: kkaralli@theo.auth.gr

Αντί προλόγου

Ως χριστιανοί, έχουμε δεσμευτεί, με το μυστηριακό μας θάνατο μας στο βάπτισμα, να ζούμε αναλαμβάνοντας το σταυρό, πεθαίνοντας για τον εαυτό μας και ζώντας για τους άλλους. Αλλά όλοι γνωρίζουμε, ότι κι αν ακόμη η ζωή που ξεκινάμε να ζούμε με τον τρόπο αυτό, είναι η ζωή του ίδιου του Θεού, μια ζωή θεία και αιώνια, στην πραγματικότητα θα συνεχίσουμε να πεθαίνουμε. Υπάρχει όντως ένα παράδοξο στην παρούσα ζωή μας. Στο τέλος της ημέρας, το μόνο που θα μπορούσαμε να πούμε είναι: άραγε πέθανα επαρκώς για τον εαυτό μου σήμερα; τότε είμαι εγώ αυτός που εξακολουθεί να δρα. Ωστόσο, μαθαίνοντας πως να πεθαίνουμε για τον εαυτό μας καθημερινά, αναλαμβάνοντας τον σταυρό και ζώντας για τους άλλους, όταν θα έρθει όντως η ώρα του πραγματικού φυσικού θανάτου, θα είμαστε σε θέση να πούμε: στα χέρια Σου παραδίδω το πνεύμα μου. Στην πραγματικότητα, τότε και μόνο τότε, θα γίνουμε «χώμα» στα χέρια Του, καθώς ενώ μιλάμε για τον Θεό που «ἔπλασεν τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς» (Γεν. 2:7), στην πραγματικότητα δεν υπήρξαμε ποτέ «χώμα». Αλλά θα γίνουμε «χώμα» με το θάνατό μας. Και τότε, όταν θα πάψουμε να εργαζόμαστε, ο Θεός μπορεί να γίνει τελικά δημιουργός, δίνοντάς μας μορφή ζωντανού ανθρώπου.

Στην παρούσα μελέτη, θα συλλέξουμε στοιχεία και θα αποδώσουμε όσον το δυνατόν συντόμως, με το φωτισμό δύο Πατέρων της εκκλησιαστικής κοινωνίας, θέματα τα οποία οι ίδιοι επεξεργάζονται είτε στα έργα τους είτε με τον ίδιο τους τον βίο. Αξίζει να σημειωθεί πως η εποχή μας είναι γεμάτη αμφιβολία και μοναξιά, και απόρροια όλων αυτών δεν μπορεί παρά να είναι η απομάκρυνση και η συνεχής αμφισβήτηση του ανθρώπου προς τον Δημιουργό του.

Οι ενότητες που θα ακολουθήσουν, η μία διαδοχικά την άλλη, αφορούν τον όσιο Μάρκο τον Ερημίτη ή Μοναχό ή Ασκητή και τον αββά Δωρόθεο Γάζης. Τα χρόνια και τους τόπους που έδρασαν, η μελέτη των Γραφών, τον άνθρωπο ως κατ εικόνα και καθ ομοίωση Θεού, και τέλος το ζήτημα της σωτηρίας ως δώρο ή κατάκτηση του ανθρώπου.

Μάρκος Ερημίτης (Μοναχός ή Ασκητής)

Η αρχαιότερη μνεία του ασκητή Μάρκου γίνεται από τον Δωρόθεο Γάζης, περί τα μέσα του ΣΤ' αιώνα (βλ. SCh 92 [1963] 162, 308) και κατόπιν από τον Ιωάννη Δαμασκηνό (PG 95, 89A), ο οποίος τον χαρακτηρίζει «εν ασκηταίς σοφωτάτον». Τον Θ' αιώνα, ο Γεώργιος Μοναχός στο «Χρονικόν» του (εκδ. C. de Boor, II, Leipzig 1904, σ. 599) , συναριθμεί τον Μάρκο (και άλλους ασκητικούς συγγραφείς) στους μαθητές του αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου και τον τοποθετεί στην Γαλατία.

Οι προβληματισμοί του Μάρκου στα θεολογικά του κυρίως έργα είναι συμβατά με το κλίμα του Ε' αιώνα και με τα χρόνια μετά της Γ' Οικουμενικής Συνόδου (431)¹. Τόποι δράσεως του προτάθηκαν η Παλαιστίνη, η Αίγυπτος, η Συρία (Ταρσός) και η Γαλατία (περιοχή Άγκυρας), η οποία συγκέντρωσε τις περισσότερες προτιμήσεις των ερευνητών.

Είναι δύσκολο να καθοριστεί σαφές, το μοναστικό-θεολογικό περιβάλλον στο οποίο έζησε και έδρασε ο Μάρκος. Φαίνεται ότι γνώριζε τον πνευματικό χώρο της ανατολικής Συρίας, είχε οικείωση με την αντιοχειανή θεολογική ορολογία, επισήμανε χριστολογικές παρεκκλίσεις του αντιοχειανού χώρου (π. χ. ότι ο θεός Λόγος κατοίκησε σε απαρτισμένο άνθρωπο), καταπολέμησε ωριγενιστικές αντιλήψεις και διέκρινε με οξύτητα την επικίνδυνη διδασκαλία των Μεσσαλιανών².

Ο όσιος Μάρκος και οι άλλοι όσιοι πατέρες δεν μιλούσαν ούτε έδιναν μονιμότητα στις σκέψεις τους με την εγγραφή τους, αν δεν ζούσαν τις αλήθειες τις πνευματικής ζωής, και αν δεν είχαν την καθολική μαρτυρία της πνευματικής παραδόσεως. Έτσι, ο άγιος αυτός ερημίτης έγραψε τις εμπειρίες του στηριζόμενος στις άγιες Γραφές και μέσα στα πλαίσια της πνευματικής παραδόσεως αλλά με την προσωπική του ιδιοτυπία, που συνίσταται στον τονισμό της λειτουργίας του πνευματικού νόμου.

Φιλόπονος στη μελέτη των Γραφών, συνέγραψε πολλούς λόγους γεμάτους από άφθονη μάθηση και πνευματική ωφέλεια. Από αυτούς, 32 αναφέρονται από τον Νικηφόρο Κάλλιστο, οι οποίοι διδάσκουν όλο τον δρόμο του ασκητικού βίου και οι οποίοι τώρα δε σώζονται. Σώζονται μόνο οκτώ λόγοι του διαφορετικοί από τους παραπάνω τους οποίους αναφέρει ο Κάλλιστος και ο κριτικός Φώτιος (αναγν. 200).

Ο τρόπος με τον οποίο αναλύει τα διάφορα θέματα φαίνεται μεν πρωτότυπος αλλά κατά βάση βρίσκεται στο νου των Πατέρων. Πρόκειται, όπως είπαμε, για την λειτουργία του πνευματικού νόμου, δηλαδή για την σταθερή σχέση δύο πραγμάτων ή δύο ενεργειών: την ανθρώπινη ελεύθερη και υπεύθυνη πράξη και την εκ προνοίας, προς το συμφέρον του πλάσματος, απόκριση του Θεού. Δηλαδή κάνεις κάποια πράξη ή δέχεσαι τον κάποια σκέψη; Θα ακολουθήσουν οι ανάλογες παιδαγωγικές ενέργειες του Θεού.

¹ Φιλοκαλία των Ιερών Νηπητικών, μεταφρ. Αντώνιος Γαλιτής, εκδ. Το περιβόλι της Παναγίας, 1986, α' τόμος, σελ. 126-127.

² Παπαδόπουλος, Στυλιανός, Πατρολογία Γ', Αθήνα: Γρηγορη, 2010, σελ. 448.

Στα έργα του ο Μάρκος περιορίζει τις ηθικές του προτροπές σε δογματικές αρχές και αναπτύσσει μια σαφή διδασκαλία περί αμαρτίας και σωτηρίας, και περί ελευθερίας και χάριτος. Ο Μάρκος διαμόρφωσε τις απόψεις του σε μια πολεμική με τους Μεσσαλιανούς, και τονίζει το ανεκρίζωτο της ανθρώπινης ελευθερίας.

Κατά τη σκέψη του Μάρκου, ο σκοπός και το τέρμα της πνευματικής «δοκιμασίας» είναι η θέωση. Όπως αναφέρει και στην επιστολή προς τον μονάζοντα Νικόλαο, «*Ο Λόγος έγινε σάρκα για να μπορέσει η σάρκα να γίνει ο Λόγος*». Ο Κύριος γίνεται σαν κι εμάς «για να μπορέσουμε εμείς να γίνουμε σαν αυτόν σε κάθε αρετή». Λύτρωση είναι πρώτ' απ' όλα απαλλαγή από τον θάνατο, «*η ερήμωση του Άδη και του θανάτου*». Ο Μάρκος είναι πάντα πολύ πρόθυμος να μιλήσει για την κληρονομικότητα τού θανάτου, και όχι για εκείνη της αμαρτίας, και απορρίπτει την «αναγκαιότητα της φυσικής διαδοχής» της αμαρτίας. Η αμαρτία γι' αυτόν είναι πάντοτε μια ελεύθερη πράξη της θελήσεως ή της «βουλήσεως»³.

Ο όσιος Μάρκος στηρίζει τις απόψεις του όχι μόνο στη δικαιοσύνη του Θεού, αλλά και στην αγάπη Του. Αυτό που βρίσκεται στην σκέψη και στα χείλη των ασκητών: «εν άλλους πταίομεν και εν άλλους παιδευόμεθα»-από τον αγαπόντα Θεό-, ο άγιος Μάρκος το αναλύει διεξοδικότατα, εισάγοντας στη σχέση του Θεού-ανθρώπου μια νομική σκέψη, που προϋποθέτει την ύπαρξη και λειτουργία όχι μόνο της αγάπης Του, αλλά και της δικαιοσύνης Του. Όπως αναφέρει και στα 200 κεφάλαια «*Περί Του Πνευματικού Νόμου*», «να παρακαλείς το Θεό να ανοίξει τα μάτια της ψυχής σου, για να δεις την ωφέλεια της προσευχής και της μελέτης εκείνης που εφαρμόζεται στην πράξη».

Αββάς Δωρόθεος Γάζης

Για την εποχή που έζησε ο αββάς Δωρόθεος υπήρχε διχογνωμία των ιστορικών. Σύμφωνα με τις πηγές που βρίσκουμε στα ίδια τα έργα του, τοποθετείται η δράση του στα τέλη 5^{ου} ως και τα μέσα του 6^{ου} αιώνα και στην περιοχή της Αντιόχειας. Ο ίδιος διηγείται το θερμό πόθο του για τα γράμματα, έπειτα από μια αρχική αποστροφή που είχε προς την ανάγνωση. Σε νεαρή ηλικία διέμενε σε κοινόβιο Μοναστήρι, στο οποίο ηγούμενος ήταν ο αββάς Σέριδος. Σε κοντινή απόσταση από το Μοναστήρι ζούσαν τότε οι δυο μεγάλοι ασκητές Βαρσανούφιος και Ιωάννης. Φανέρωσε τους λογισμούς του στον αββά Ιωάννη, όπως το συνήθιζε, και στην συνέχεια του έκανε υπακοή⁴. Η συμβουλή του μεγάλου ασκητού, σημάδεψε την ζωή και την μεγάλη πνευματική πορεία του νεαρού τότε μοναχού Δωροθέου. Του είπε ότι ησυχία είναι το να φυλάσσει κανείς την καρδιά του από δόσεως και λήψεως και ανθρωπαρεσκείας και των λοιπών ενεργειών. Δηλαδή να κάνει υπακοή και υπομονή. Αλλά και ο αββάς Βαρσανούφιος, που είχε και αυτός ερωτηθεί, έδωσε την ίδια απάντηση. Έτσι ο Δωρόθεος παρέμεινε στην υπακοή, την διακονία και την υπομονή και σημείωσε μεγάλη πρόοδο στην πνευματική ζωή.

³ Φλωρόφσκυ Γεώργιος, *Οι Βυζαντινοί Ασκητικοί και Πνευματικοί Πατέρες*". (Μετάφραση Παναγιώτη Κ. Πάλλη). Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Πουρναρά, 1992, σελ. 302 - 308

⁴ π. Δωρόθεος Νεοφύτου, *Τα πάθη ως αφορμή σωτηρίας*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Μπαρμπουνάκη, 2016, σελ. 21-22.

Ο αββάς Δωρόθεος είναι ένας από τους λίγους αγίους της ορθοδόξου εκκλησίας ο οποίος είναι τόσο απλός και συνάμα τόσο βαθύς στις αναλύσεις που κάνει στην ανθρώπινη ψυχή. Τα κείμενά του, αν και αρχικά απευθύνονται σε μοναχούς, κοινοβιότητες και κελλιώτες, εντούτοις δεν εξαιρούν κανέναν από τη στοχοθεσία τους. Όλα όσα διδάσκει μπορούν και οφείλουν να εφαρμοσθούν από κάθε χριστιανό. Ο αναγνώστης μπορεί να εντοπίσει τα προσωπικά του ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς του σε κάθε γραμμή των Διδαχών του⁵.

Το κεντρικό μήνυμα της διδασκαλίας του είναι πως κάθε άνθρωπος, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, μπορεί να ωφελείται και να πορεύεται την οδό του αγιασμού, εν Χριστώ. Τίποτα δεν εμποδίζει τον άνθρωπο να σωθεί, ούτε οι πειρασμοί, ούτε οι συνάνθρωποι, ούτε ακόμη και τα πάθη του, τα οποία αν αξιοποιηθούν κατάλληλα κρατούν τον άνθρωπο στην ταπεινώση και γίνονται έτσι αφορμή σωτηρίας⁶.

Η σωτηρία του ανθρώπου ξεκινά με την ελεύθερη βούλησή του. Ο Θεός, σεβόμενος το αυτεξούσιο που χάρισε κατά τη δημιουργία στον άνθρωπο, περιμένει από τον άνθρωπο να κάνει το πρώτο βήμα. Να πιστέψει δηλαδή ότι ο Χριστός μπορεί και θέλει να τον σώσει από την αμαρτία και τις συνέπειές της, και να το ποθήσει αυτό. Όλο το υπόλοιπο έργο έπειτα ανήκει στον Θεό⁷.

Οι ασκητικές διατυπώσεις του οποίου αποτελούν απαραίτητο και ωφελιμώτατο ανάγνωσμα, περιγράφει τη διττή αγάπη, δηλ. προς τον Θεό και τον άνθρωπο, με εικόνα πολύ όμορφη: «Και σάς λέγω παράδειγμα από τους Πατέρες για να εννοήσετε την δύναμη του λόγου. Υποθέστε ότι υπάρχει ένας κύκλος στη γη· λ.χ. μία στρογγυλή χαρακιά από το κέντρο του διαβήτη. Κέντρο λέγεται εκεί ειδικώς το εσωτερικόν του κύκλου έως το κέντρο. Βάλτε το νού σας σε αυτό που λέγεται. Αυτός ο κύκλος εννοείστε ότι είναι ο κόσμος, και το κέντρο του κύκλου ο Θεός, και οι ευθείες του κύκλου προς το κέντρο είναι οι δρόμοι, δηλαδή οι τρόποι ζωής των ανθρώπων. Στο βαθμό, λοιπόν, που οι άγιοι εισέρχονται προς τα μέσα επιποθώντας να προσεγγίσουν τον Θεό, κατά την αναλογία της εισόδου έρχονται

⁵ π. Δωρόθεος Νεοφύτου, *Τα πάθη ως αφορμή σωτηρίας*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Μπαρμπουνάκη, 2016, σελ. 30.

⁶ Ο αββάς Δωρόθεος μιλώντας για τους πειρασμούς μας λέει: «Νά μή φέρεται κανείς με άνηπομονησία στη θλίψη τοῦ πειρασμοῦ, πού τοῦ συμβαίνει, οὔτε νά τόν ἀποφεύγει, ἀλλά νά τόν ὑπομένει με ταπεινώση, σάν νά εἶναι ὑποχρεωμένος νά δεινοπαθῆσει. Νά πιστεύει ὅτι δέν εἶναι ἄξιος νά ἀπαλλαγεί ἀπό τὸ βάρος καί ὅτι ὁ πειρασμός πρέπει νά παραμείνει γιά πολὺ καιρὸ καί νά ζήσει καί νά ἐνταθεῖ ἐναντίον του. Καί ἂν ἀκόμα δέν βρίσκει μέσα του τήν αἰτία, κι ἂν πρὸς τὸ παρὸν δέν τήν καταλαβαίνει, νά πιστεύει ὅτι τίποτε δέν εἶναι ἔξω ἀπό τήν κρίση καί τήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἀγωνιστεῖ κανείς ἐναντίον τῆς ἔμπρακτης ἀμαρτίας καί ἀρχίσει νά πολεμάει καί τούς νοερούς ἔμπαθεῖς λογισμούς, ταπεινώνεται, συντριβεται, ἀγωνίζεται καί μέ τίς θλίψεις καθαρίζεται καί ἐπανέρχεται στό "κατὰ φύσιν"». Αββᾶ Δωροθέου Ασκητικά σελ. 317.

Ο αββάς Βαρσανούφιος σε απόκρισή του ανέφερε στον αββά Ιωάννη ότι: «Μικροψυχεῖς στίς θλίψεις σάν ἕνας σαρκικός ἄνθρωπος, ἐπειδή δέν ἔχει ἀποδέχτηκες ὅτι θλίψεις θά εἶναι ἀπλωμένες μπροστά σου (Πράξ. 20- 23), ὅπως τὸ Πνεῦμα εἶπε στόν ἀπόστολο Παῦλο. Δέν γνωρίζεις ὅτι εἶναι πολλέες οἱ θλίψεις τῶν δικαίων καί σέ αὐτές οἱ δίκαιοι δοκιμάζονται ὅπως τὸ χρυσάφι στήν φωτιά; Ἄν εἶμαστε δίκαιοι, ἄς δοκιμαστοῦμε μέ τίς θλίψεις. Ἄν πάλι εἶμαστε ἁμαρτωλοί, ἄς τίς ὑπομείνουμε ὡς ἄξιοι γι' αὐτές, διότι ἡ δοκιμασία ὀδηγεῖ λίγο λίγο στήν ὑπομονή. Ἄς φέρομε στό νοῦ μας ὄλους τούς ἀγίους ἀπό τήν ἀρχή καί ἄς δοῦμε τί ὑπέμειναν. Παρόλο πού ἀγαθοποιοῦσαν καί ἀγαθολαλοῦσαν καί ἦσαν ἐδραιωμένοι ἀδιάσειστα στό πλήρωμα τῆς ἀληθινῆς Πίστεως, ὅμως οἱ ἄνθρωποι τούς μισοῦσαν καί τούς ἔθλιβαν μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους». Βαρσανουφίου καί Ἰωάννου τόμ. Α' σελ. 105.

⁷ π. Δωρόθεος Νεοφύτου, *Τα πάθη ως αφορμή σωτηρίας*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Μπαρμπουνάκη, 2016, από το οπισθόφυλλο του βιβλίου.

πλησίον του Θεού και μεταξύ των· και όσο πλησιάζουν τον Θεό, πλησιάζουν αλλήλους, και όσο πλησιάζουν αλλήλους, πλησιάζουν τον Θεό. Παρομοίως νοήσατε και τον χωρισμό. Δηλαδή όταν απομακρύνονται από τον Θεό, και στρέφονται προς τα έξω, είναι φανερόν ότι όσο εξέρχονται και απομακρύνουν τον εαυτό τους από τον Θεό, τόσο απομακρύνονται από αλλήλους, και όσο απομακρύνονται από αλλήλους, τόσο απομακρύνονται από τον Θεό. Ορίστε, αυτή είναι η φύση της αγάπης. Καθ' όσον είμαστε έξω και δεν αγαπάμε τον Θεό, κατά τόσο έχουμε και διάσταση καθένας προς τον πλησίον· εάν όμως αγαπήσουμε τον Θεό, όσο προσεγγίζουμε τον Θεό με την προς αυτόν αγάπη, τόσο ενωνόμαστε με την αγάπη του πλησίον, και όσο ενωνόμαστε με τον πλησίον, τόσο ενωνόμαστε με τον Θεό» (Αγίου Αββά Δωροθέου, Διδασκαλία ΣΤ' (περί του μη κρίνειν πλησίον) 9, PG 88, 1696 B.D).

Επιτελικά, κατά τον άγιο Αββά Δωρόθεο, στο βαθμό που προσεγγίζεται αληθώς ο Θεός από τον άνθρωπο αυξάνει και η αγάπη των ανθρώπων μεταξύ τους. Βάσει τούτου, ευκόλως συνάγεται το συμπέρασμα, ότι αν βλαφθεί η εγγύτητα του ανθρώπου προς τον Θεό, διακόπτεται η μετάδοση του χαρίσματος της αγάπης από την Πηγή της Αγάπης. Και κλείνοντας, θα αναφέρουμε κάτι ακόμα από τα 200 κεφάλαια «Περί Του Πνευματικού Νόμου» του οσίου Μάρκου, «μην υπερηφανευτείς αν χύσεις δάκρυα στην προσευχή σου. Είναι ο Χριστός που σου άνοιξε τα μάτια σου και θέρáπευσε την τύφλωση του νου σου»⁸.

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ.

Βιβλιογραφία

Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών, τόμος α, μεταφρ. Αντώνιος Γαλίτης, εκδ. Το περιβόλι της Παναγίας, 1986.

Παπαδόπουλος, Στυλιανός, *Πατρολογία Γ'*, Αθήνα: εκδ. Γρηγορη, 2010.

Φειδάς, Βλάσιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία Α'*, Αθήνα: Διήγηση, 1994.

π. Δωρόθεος Νεοφύτου, *Τα πάθη ως αφορμή σωτηρίας*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Μπαρμπουνάκης, 2016.

Ματσούκας, Νίκος, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β*. Θεσσαλονίκη: Π.Πουρναρά, 2010.

Φλωρόφσκυ, Γεώργιος, *"Οι Βυζαντινοί Ασκητικοί και Πνευματικοί Πατέρες"*, (Μετάφραση Παναγιώτη Κ. Πάλλη, Θεσσαλονίκη: εκδ. Πουρναρά, 1992.

Υφαντής, Παναγιώτης Αρ. «Σημειώσεις Αγιολογίας.» Θεσσαλονίκη: Studio A.B.C, 2012.

⁸ Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών, α' τόμος, Άγιος Μάρκος ο Ασκητής, 200 κεφάλαια περί του Πνευματικού Νόμου, κεφάλαιο 15.